

Viktor Majdič

Pedagoška akademija v Ljubljani

UDK 808.63–06:82.03

PROTI LEKTORSKIM PRETIRAVANJEM*

Vprašanje jezikovne kulture, v sklopu katere je treba obravnavati tudi lektoriranje, ni le jezikovno, marveč tudi splošnokulturno vprašanje. Čim bolj je družba tolerantna, tem več je v njej prostora tudi za jezikovno individualnost, tem manj je utesnjevanja v ozke kalupe. Prizadevati si je treba za pravico do svobode individualnega izbora jezikovnih sredstev, do individualnega jezikovnega izraza, dokler je ta usklajen z jezikovnim sistemom in ne presega okvirov obstoječe jezikovne norme (ne kodifikacijel).

Do nesoglasij ali celo konfliktov med avtorji oziroma prevajalci in lektorji prihaja, in to kar pogosto, večinoma zaradi nezadostnega obvladanja knjižnejazikovnega sistema prvih ali pomanjkljive jezikovnokulturne in teoretičnolingvistične usposobljenosti drugih ali zaradi obojega hkrati.

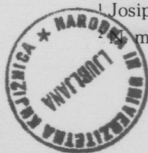
Prvi vtis, ki ga dobi bralec ob prebiranju lektoriranih tipkopisov, je kaj klavrn spričo presenetljivo velikega števila popravkov, pa najsi gre za leposlovna, publicistična, strokovna ali kaka druga besedila, števila, ki pogosto ni v pravem sorazmerju z dejansko kakovostjo jezika in sloga lektoriranega besedila. Če bi namreč ocenjevali stopnjo pismenosti pišočih Slovencev zgolj po količini lektorskih popravkov, bi bila sodba za veliko večino zelo neugodna ali celo porazna, toda pri podrobnejši razčlembi popravkov se pokaže, da jih praviloma odpade kar precejšen del na račun lektorjevega pretirano subjektivističnega vrednotenja (npr. izbira sopomenskih variant po lastnem okusu, čeprav so pomensko in stilno sprejemljive tudi avtorjeve) in še vedno močno prisotnega puristično in logicistično naravnanege dajanja prednosti dvojnicam, ki so velikokrat ali pogostokrat ali pomensko ali socialnozvrstno ali funkcijskozvrstno manj primerne od avtorjevih.

Glede na nedoslednost in nesistematičnost tovrstnega »popravljanja« v naključno izbranih lektoriranih tipkopisih različnih avtorjev in različnih funkcijskih zvrsti je v marsikaterem primeru mogoče sklepati, da je lektor izkoristil vsako priložnost za uveljavitev svojega pogleda in je brez obotavljanja črtal vse, kar ni bilo v skladu z njegovim osebnim videnjem, večkrat pa se ni dosledno držal niti lastnih načel in je posegal po svojem rdečem svinčniku, če je imel za to vsaj najmanjšo priložnost. Pred pretiravanjem te vrste je svaril že Josip Stritar, njegove kritične misli pa bi bilo koristno poznati in jih upoštevati tudi danes. Takole je med drugim zapisal: »Sploh ne bodimo prestrogi filologi in samo filologi, s tem večnim filologovanjem ne pridemo nikedar do poštenega jezika. Sveta nam bodi beseda, vendar ne *presveta*; ne zabimo nikedar, da beseda ni samo záse na svetu, pomislimo, da je samo pomoček, orodje, simbol... Gotovo, beseda bodi kolikor mogoče narodna, pravilna, po jezikovnih zakonih ustvarjena. Ali če je beseda sicer primerna, lepa in poleg tega še ukoreninjena, menim, da jo smemo rabiti, če se tudi morebiti ne da po vse opravičiti.«¹ Ob drugi priložnosti pa je dodal: »Pri nas se je vse prenagljilo in jezik je predelaval, kedór je utegnul, vsak po svoji glavi, po svojih načelih, večkrat pa tudi brez načel.«²

* Nekoliko dopolnjen in razširjen referat s posveta *Prevod in lektura* v Društvu slovenskih književnih prevajalcev.

¹ Josip Stritar, ZD VI, s. 206.

² m., s. 265.

Taki pretirano zagrizeni popravljavci se ne ustavijo niti pred največjimi imeni slovenskega jezika in sloga. Celu Ivanu Cankarju je lektor (ali urednik?) v šolskem berilu spreminjal besede, oblike, besedni red itd. Tako je enkrat zamenjal *skoraj s skoro*, drugič pa obratno *skoro s skoraj* ali pa je npr. v povedi *Od daleč je bila prišla mati, iz vasi je prišla* v prvem stavku predpreteklik zamenjal s preteklikom, v drugem pa preteklik s predpreteklikom, itd.³

Lektor bi moral paziti, da s svojimi posegi ne bi prizadel avtorjevega načina izražanja, njegovih slogovnih posebnosti zgolj zato, da bi bilo zadoščeno šablonizirani, preveč šolsko pojmovani jezikovni pravilnosti. Če npr. iz Krleževega, izrazito intelektualistično oblikovanega besedila kar počez izloča tujke in jih nadomešča z domačimi izrazi, s tem hudo prizadene Krležev stil, lahko bi se celo reklo, da izniči avtentičnost njegovega izraza.

Pri lektoriranju prevodov, predvsem leposlovnih, bi lektor moral upoštevati dejstvo, da prevajanje ni samo prestavljanje, le čim natančnejše prenašanje vsebine iz jezika v jezik, ampak v čim večji možni meri tudi avtorjevega načina ubeseditve te vsebine, saj je znano, da zvestoba originalu, ki je sicer nujna, ni sinonim za dobesečnost. Prevajalec ne more prevesti prav vsake besede, toda njegova dolžnost je, da se ob vsaki ustavi in o njej razmišlja. Iz besedja jezika, v katerega prevaja, mora izbrati besede ne le z ustreznim pomenom, pač pa tudi z ustrežno čustveno obarvanostjo, da npr. vznesene prevaja z vznesenimi, vulgarne z vulgarnimi, pogovorne s pogovornimi, najti mora originalu ustrezajoče skladienske rešitve, ohraniti značilen ritem itd. Vsega tega pa bi se moral v enaki meri kot prevajalec zavedati tudi lektor, da ne bi v svoji preveliki »popravljaljski« vneimi razvrednotil prizadevanj prvega, predvsem pa ne bi smel posegati v jezikovno zgradbo in slog prevoda brez prevajalčeve vednosti in soglasja.

Slabo je, če lektor svoje strokovno neupravičeno poseganje javno utemeljuje med drugim tudi takole: »V dveh primerih ima izvirnik dva veznika, prevod pa samo enega,«⁴ ne da bi pri tem sploh pomislil na pomensko, slogovno in ritmično-melodično zvestobo izvirniku (omejuje se na čisto mehanično preštevanje posameznih izraznih enot). Enako neprizanesljivo je npr. isti lektor ob isti priložnosti iz prevoda Krleževe novele samovoljno izločil vse značilnosti pogovornosti (npr. *sem bolana* ali polvikanje *ste odhajal, ste se vnil*) in s tem prevod oddaljal od izvirnika, v katerem je avtor socialnozvrstno diferenciranost v dvogovoru nakazal z uporabo ekavščine pri visokem cerkvenem dostojanstveniku in ijekavščine pri ženski z družbenega dna.

Analiza lektoriranih besedil, ki je bila pred nekaj leti opravljena v okviru seminarskega dela študentov slavistike na ljubljanski pedagoški akademiji, je pokazala, da lektorska praksa še vedno nekoliko obotavljajoče sledi novim jezikoslovnim načelom in da se še vedno preveč oklepa starih meril jezikovne kulture in daje prednost rešitvam v starejših jezikovnih normativnih priročnikih pred novejšimi, konkretno SP 1962 ali celo Andrejkovemu ali Koštialovemu brusu pred sodobnimi, kot sta SSKJ ali SS 1984. Še vedno niso redki lektorji, ki spreminjajo npr. *podzavest v spodnjo zavest, predsobo v prednjo sobo, duhovno nadgradnjo v duhovno vrhno stavbo, prisostvovati v biti navzoč, prisotnost v navzočnost, nočno omarico v posteljno omarico* (kot priporoča SP 62, SSKJ pa daje glede na dejansko rabo prednost nočni omarici pred posteljnjo), nadalje »popravljajo« v *začetni fazi v v prvih časih, v sovjetski literarni vedi pogost termin v . . . pogost pojem, zato je konec te ljubezni konvencionalen v . . . je že znan, . . . ki ga ugonobi razkol med sanjami in resničnostjo v ki ga ugonobi spor . . . , zvezo neosveščena priča v neprebujena priča, rajanje gozdnih prebivalcev v plesanje gozdnih prebivalcev, mineralne vode v kisle vode, smoter v cilj* (Breznik priporočal prav nasprotno!), frazo *od časa do časa v sem pa tja* (tu se je lektor ravnal po Andrejki ali Koštialu, kajti SP 62 tega frazeologema ne odsvetuje več!) itd.

³ Viktor Majdič, »Popravljanje« Cankar, JiS 1979/80, s. 115 n.

⁴ Avguštin Pirnat, Lektorjev pripis, Sodobnost 1975/1, s. 94.

Pri takem subjektivno obarvanem »popravljanju« je razumljivo, da se pojavlja veliko neenotnosti in nedoslednosti, tako eni spreminjajo *kajti v zakaj*, drugi *zakaj v kajti*, eni *ampak v temveč*, drugi *temveč v ampak*, eni *mešano prehrano v pestro prehrano*, drugi *pester spored v pisan spored* itd. Ali pa zamenjujejo stilno nezaznamovane variante z zaznamovanimi, kjer za take spremembe ni opravičljivih razlogov, npr. *obilna jedača in kajeje v obilna jedača in kaja*, *pogosto odvajanje blata v pogosto trebljenje*, *večkrat postane urin moten v večkrat postane seč motna* itd.

Še največ pa je med temi neustreznimi posegi jezikovnih korektur, ki so posledica trenutne mode ali pa zgolj osebnega okusa, ne da bi jih bilo mogoče strokovno kakorkoli utemeljiti, npr. *pisal je kratke zgodbe, pogosto fantastične* spremenjeno v *pisal je kratke zgodbe, najraje fantastične, so praviloma daleč v so navadno daleč, manj je avtorjeva navzočnost opazna v srednjeazijskih legendah v manj je avtor viden v srednjeazijskih legendah, to je podoba propada v to je podoba, ki kaže propad, ločena drug od drugega z zidom nezaupanja v ločena drug od drugega z nezaupanjem, zdravljenje je precej enostavno v zdravljenje je dokaj preprosto, prav gotovo poznamo primere v zanesljivo poznamo primere, ali je alkohol škodljiv v ali alkohol škodi, ta selitev bolečine je precej tipična v ... je precej značilna* itd.

Področje, ki naše lektorje že tradicionalno močno zaposluje, so vplivi srbohrvaščine na slovenščino. Ti so stari skoraj toliko kot sam knjižni jezik (dokumentirano vsaj že od Hrenove redakcije Evangelijev in listov iz leta 1613) in so se v kasnejših stoletjih, zlasti v obdobjih večkratne ilirske evforije, še stopnjevali, po razpadu Avstro-Ogrske pa se nadaljevali predvsem zaradi dominantnega položaja srbohrvaščine v novi državi. Vendar bi bilo napak srbohrvaške jezikovne vplive obravnavati kot izključno škodljive, saj je srbohrvaščina v času, ko se je slovenščina otresala pretiranega nemškega vpliva in ko se je vse bolj uveljavljala na vedno novih področjih, pomembno obogatila naše besedišče. Nedvomno bi danes težko shajali brez besed, kakor so dragocenost, malenkost, načelo, nagrada, nasilje, ostavka, pasma, pojav, povod, pročelje, prosveta, razprava, sestanek, slika, upravitelj, vest, vetrnjak, zasluga, zatočišče, javen, ogromen, podroben, suhoparen, temeljit, večč, zanimiv; laskati, nabaviti, nihati, odlikovati, odobriti, oklevati, označiti, ožigosati, prezirati, prodreti, sestati se, težiti, žrtvovati in še mnogih drugih.⁵ Do teh srbohrvačizmov pač ne bi smeli imeti enakega odnosa, kot do tistih, ki jih je raba kot nepotrebno navlako že zdavnaj izločila, kakršni so npr. obitelj, oduševljenje, poprišče, prilog, propalica, pokret, izvesten, nepoznat, sličen, dirmiti, jadikovati, dojmiti se, okititi, oriti, predbacivati, razmotrivati, uvaževati itd.

Tudi med tistimi iz srbohrvaščine prevzetimi izrazi, ki so bili nekoč v sopomenskem razmerju z domačimi, je v marsikaterem primeru sčasoma prišlo do pomenske diferenciacije in zato z njimi ni mogoče opraviti kar na kratko, češ, kaj nam bodo kvarili jezik, saj imamo vendar svoja, domača poimenovanja. Za zdrav jezikovni čut, neobremenjen s purističnimi predsodki, namreč *pretrgati* ni isto kot *prekiniti* (bomo govorcu npr. rekli: »Oprostite, da vas pretrgam!«), *zaščiten* ni isto kot *zavarovan* (če bi bile naše zaščitene rastline v resnici tudi zavarovane pred vandalskim uničevanjem, bi ne bile v nevarnosti pred iztrebljenjem, a žal ni tako), *skleniti* za večino tudi ne pomeni tega, kar *končati* (sicer pride do nesmislov tipa »ko so sklenili sestanek, so ugotovili, da niso ničesar sklenili«), opazna razlika je tudi med *prirodopisom* in *naravoslovjem*, celo *zaključne račune* zamenjujejo nekateri prepotentni lektorji s *sklepnimi računi*, ne upoštevaje bistvene razlike med prvimi in drugimi itd. Hudo pomanjkanje jezikovnega realizma izpričujejo tisti, ki sleherno *graditev* ali *izgradnjo* zamenjajo z *zidavo* (začeli bodo zidati avtocesto, zidanje socialistične federativne Jugoslavije), ki *proizvodnjo* dosledno nadomeščajo z *izdelavo* (celotna družbena izdelava je bila manjša kot leto poprej) ali s *pridelavo*, tudi če pomensko sploh ne ustreza (povečati pridelavo mesa in jajc), ki brez potrebe zapravljajo pomensko razliko

⁵ Prim. Anton Breznik, Jezikoslovne razprave, Ljubljana 1982, s. 133 n.

med *terjatvijo* in *zahtevo*, ki *preučujejo* kadar bi morali *proučevati* in so zato jezikovno res bolj *predirni* kot *prodorni*. Mnoge naše lektorje spreleti srh ob predlogu oz. predponskem obrazilu *izven/izven-*, četudi ga je brez predsodkov uporabljal npr. Breznik, ki je prvi pisal o njegovem srbohrvaškem izvoru, prav tako ni motil avtorjev SS 1956, pa tudi sestavljavcem SP 1950 in 1962 se ni zdelo potrebno, da bi ga opremili s kakršnimkoli prepovedovalnim ali odsvetovalnim znamenjem.⁶ Toda danes kljub temu kar naprej beremo in poslušamo o zunajšolskih dejavnostih, o zunajblokovski politiki, o tem, da je uspeh akcije zunaj vsakršnega dvoma itd.

Niso tudi redki primeri, ko lektor popravlja, kjer to sploh ni potrebno, hkrati (verjetno prav zaradi tega) pa spregleda celo grobe slovnične ali pravopisne napake ali slogovne slabosti (»Danes sta sklenili enotedenski obisk v Sloveniji dve izseljeniški folklorni skupini.« – v isti povedi torej puristično obarvani *sklénili* nam. *končali*, *zaključili* in grobi srbohrvatizem *izseljeniški* nam. *izseljenski*; »Proučevanje eksplozij na Soncu« – ob puristično forsiranem *proučevanju* nam. splošnega in pomensko nedvomnega *proučevanja* hud pravopisni spodrsrljaj, in to celo v naslovu časopisnega članka; »Starša sta govorila med seboj nemški« – ob zorno manj primerni dvojinski obliki *starša* ozko knjižna ali že kar preciozna varianta prislova *nemški* nam. nevtralnega *nemško* itd.).

Veliko je tudi nedoslednosti, ko lektor ob problemu iste vrste enkrat »popravlja«, drugič, v neposredni bližini, celo v istem stavku, pa ne (»Njegova kritika je bila izjemno prenikava, ne more pa nadomestiti konkretnega družbeno-zgodovinskega proučevanja zgodovine« – nam. nevtralnega *pronicljiva* puristično obarvani *penikava*, medtem ko *proučevanje* ni zamenjano s *proučevanjem*).

Marsikdaj se lektorju izmuzne napaka, ki jo je zagrešila že prevajalčeva površnost ali pre-slabo poznavanje jezika, iz katerega je prevajal. Toda natančen in razgledan lektor bi marsikatero vendarle lahko odkril. Navedimo nekaj zgledov: prodajajo izredno dragocene krznene *bunde* (= krznene plašče), postala je *svobodna mati* (= mati samohranilka, nezakonska mati), gradivo ni dobilo *prehodne ocene* (pozitivne ocene), obstaja možnost *vsake* poslovne dejavnosti (vsakršne), v *šlonski* zdravstveni akademiji so opravili že 12. *presaditev srca* (v šlezijski zdravstveni akademiji), tudi ona bo z *nama* v *Abaciji* (Opatiji), demonstrant so kričali: *Dol z Rakovskim* (Dol z Avstrijo), odlična *ferlaška* puška (boroveljska) itd. Za že kar hude jezikovne primanjkljaje tako pri piscih kot pregledovalcih njihovih besedil pa gre v primerih, ko ne eni ne drugi npr. ne poznajo pomenov časovnih prislovov *davi* in *drevi* (â jih pisci kljub temu uporabljajo, čeprav narobe), ko ne vedo, kaj so *pleve* in kaj *plevel* itd.

Slednjega pa v naših javnosti namenjenih sporočilih ni ravno malo, prav na gosto je npr. razpreden po besedilih, ki so prevedena iz srbohrvaščine. Prevajalci zlasti publicističnih, strokovnih in praktičnosporazumevalnih besedil vse prepogosto podlegajo interferenčnim vplivom srbohrvaščine, tako v besedju kot v skladnji, oblikoslovju in deloma tudi v besedotvorju (v govornih sporočilih, zlasti na radiu in televiziji, tudi v glasoslovju, prim. naglaševanje na srbohrvaški jezikovni prostor vezanih besed: v *Zémunu*, v *Slávonskem Brodu*, *krágujevski*, *Pódravka*, *Hájduk*, *Médveščak* itd.). Na leksikalni ravni so interference sila pogoste v primerih popolne ali delne slovensko-srbohrvaške homofonije, npr. med *pogubljenimi* so se znašli vsi člani prve sovjetske vlade (med umorjenimi, pobitimi), obtožen je dveh *krivičnih* dejanj (kaznivih dejanj), na desni *obali* Donave (na desnem bregu), spravilo sladkorne *repe* (pese), jez med mladinsko organizacijo in mlado generacijo (prepad), ni mu bil *raven* v ničemer (enak, enakovreden), skupne službe so *zatajile* (slabo delale, odpovedale), zgradba ima 800 m² *koristne* površine (uporabne), uporabili so *ostre mere* (ukrepe), čredo so povečali na 300 *grl* (glav), kozarci so sijajno *oprani* (pomiti), od-

⁶ V SP 1950 so na str. 30 in 933 celo izrecno navedena imena iz izvenevropskih jezikov.

lično sredstvo za *pranje* zob (umivanje), priporočamo odlične *kolače* (pecivo), odločanje v delegatskih *sredinah* (okoljih), policija je *objavila*, da je položaj napet (sporočila), *neobjavljena* vojna proti Libanonu (nenapovedana), zgradili so še *vzporedne* objekte (pomožne), pridobivanje hrane mu je *sporeden* poklic (postranska dejavnost), pri njiu so našli *vredne* umetniške slike (dragocene), Borac je bil že šestkrat *domačin* prireditve (gostitelj), *upomo* je nadaljevala študij ob delu (vztrajno, prizadevno), vojaški starešina je *obvezen* izpolnjevati naloge (dolžan), zastoje so sproti *odklanjali* (odstranjevali), uspehi zaradi njegovih osebnih *zalaganj* (prizadevanj), vojna zahteva vse več *ljudskih* žrtev (človeških), *doživljenjska* oskrba ostarelih (dosmrtna), pogovor z *dijakinjo* osnovne šole (učenko), ekipi sta *podelili* točke (si razdelili) itd. Enako se vrivajo v slovenščino tudi srbohrvaške frazeološke zveze, kot npr. *verjeli ali ne*, trgovci so postali delavci v prometu; *hoteli ali ne*, to jim je cilj ipd.

Manj nevarni so grobi srbohrvatizmi, ki jih človeku z vsaj kolikor toliko razvitim jezikovnim čutom ni težko odkriti in se jim izogniti, uporabljajo pa jih večinoma ljudje, ki pri svojem poklicnem delu (zlasti politiki in gopodarstveniki) veliko komunicirajo v srbohrvaščini in jim občutek za to, kaj je slovensko in kaj ne, sčasoma nekoliko otopi. Večkrat pa so zanje krivi tudi prevajalci, ki se v naglici (plačilo po količini prevedenega, ne po kakovosti!) ne potrudijo poiskati ustreznega slovenskega izraza in ker se za prevajanje iz srbohrvaščine čutijo usposobljene tudi ljudje, ki ne obvladajo zadovoljivo niti srbohrvaščine niti slovenščine. Oglejmo si nekaj primerov iz virov, ki niso starejši od dveh let: akcija *osporava* legitimnost revolucije in partije (zanikuje, ne priznava), opravili so *pasosko* in carinsko kontrolo (pregled potnih listov), *pasosha* jima niso izdali (potnih listov), pregled dosežkov in *nedostatkov* znanosti (pomanjkljivosti, slabosti), administrativni aparat postaja vse bolj *glomazen* in drag (razsežen in neučinkovit), uveljavljena *sprega* oblastništva političnih mogotcev (povezava, 'španovija'), *nedovoljno* razvite republike (manj, premalo), razmere so *nepovoljne* (nezadovoljive), prenova je *mukotrpen* proces (težaven, naporen), nazadnje so jih *primorali*, da so se *uklonili* predpisom (prisilili – podredili), ni našel nobenega *istomišljenika* (somišljenika), mitološka saga o *postanku* sveta (nastanku), ZK se *zoperstavlja* posploševanju (upira, nasprotuje), pisanje o tej zadevi je *preuranjeno* (prezgodnje), v to *svrha* je pripravljen obračun (v ta namen), objavili so devizni *cenovnik* (cenik), posedoval je strelno orožje (imel, bil lastnik), rešetka je iz varilnih *šipk* (palic), sklepa se niso *pridrževali* (držali), prva *smena* je končala delo (izmena), nima *zaslombe* v domačem prebivalstvu (opore), Valvazorjeve *veze* z najstarejše znanstveno družbo (zveze), napredaj so prikolice s po dvema *osovinama* (osema), avto ima pokvarjene *žmigavce* (smerne kazalce), na vrsti je *djurdjevdanska* pesem (jurjevska), *težina* in odgovornost pripravljalnega dela (teža, težavnost), z vodo bodo oskrbeli šole in *domačinstva* (gospodinjstva) itd.

Nekatere teh srbohrvatizmov sicer najdemo tudi v SSKJ (npr. nedostatek, postanek, svrha, mukotrpen, nepovoljen, preuranjen, osporavati, posedovati), ki pa so vsi okvalificirani ali časovno-frekvenčno (zastarelo, starinsko), kar velja zlasti za tiste, ki so jih nekoč načrtno uvajali ilirci, ali pa z nekoliko spornim in za take primere premalo odsvetovalnim kvalifikatorjem publicistično.

Od slovničnih interferenc navedimo najprej nekaj oblikoslovnih. Te so najpogostejše pri izražanju kategorije sklona. Pisci in prevajalci velikokrat pregibajo moška osebna imena na -o po drugi namesto po prvi moški sklanjatvi: nedopustno obrekovanje književnika Mome Kaporja, politična odgovornost Špire Galoviča, posnet po noveli Ive Andriča, Ulica Ljube Šercerja. Često ne podaljšujejo osnov samostalnikom moškega spola na -r: aktivnost komunistov v *Gostivaru*, delovna organizacija iz *Kotora*, izvolili so dr. Milivoja *Šolara*, izjave *Nandora Majora*. Zemljepisna lastna imena na -o se sklanjajo po III. nam. po I. sred. sklanjatvi: na *Kosovem*, iz *Pančevega*; dvozložnim osebnim imenom m. sp. na -e se ne podaljšuje osnova s -t: priznanje *Pavlu* Gregoriču, koncert *Djorda* Balaševića ipd. V odvisnih sklonih se ne izpuščata neobstoja a in e, nastala iz nekdanjega polglasnika: sojenje Mu-

haremu *Sivacu*, vprašanje delegata *Sušeca*. V dvojniskem mestniku se pojavljajo orodniške končnice: v *potnima listoma* je videl kopico žigov, v republikah in *avtonomnima pokrajinama*. Samostalnikom srednjega spola se osnova ne podaljša: cenejši nakup šunke v črevu. V množinskem roditelju samostalnikov I. ženske sklanjatve se namesto ničte končnice pojavlja nenaglašena končnica -a: stvar je stala dvajset dinarjev in pedeset para, članek iz Novih omladinskih *novina*. Nevešči prevajalci (in tudi pisci) včasih ohranijo kar srbohrvaške pridevniške končnice: novinar *Privrednog* pregleda, melioracije na *Glamočkom* polju, v Beogradu in *Bijelom* Polju govori vedno srbsko. Opušča se tudi dvojina: *avtonomne pokrajine* in republike, in zamenjuje spol: *rezervne starešine so obso-dile* ravnanje F. Hoxche, jutri bodo *posamična finala*, *pihalo* bo jugo, *ležeče* o se lahko pojasni še drugače.

Na besedotvorni ravnini po pogostnosti izstopa tvorba pridevnikov iz samostalnikov II. moške sklanjatve z obrazilom -in nam. -ov/-ev: preveriti *Paragine* navedbe, pripadniki *Jehovinih* prič, sodišče določilo *Krležine* dediče, še vedno zanimivi *Badjurini* filmi. Redkejša pa je izpeljava z obrazilom -ov nam. -/j/ev iz samostalnikov na -r: v *Svetozarovih* pismih. Namesto pridevniškega obrazila -ski/-ški se pri samostalniških podstavah s srbohrvaškega jezikovnega področja često pojavlja v slovenščini sicer neproduktivno obrazilo -čki: *nikšička* železarna, *užička* republika, v *Timočki* krajini, prebivalci *ivanjičkih* vasi. Iz samostalnikov z neobstojnim a-jem v obrazilu -ac se tvorijo pridevniške izpeljanke iz srbohrvaške podstave: odvoz v *leskovaško* bolnišnico, rop v *karlovaški* banki oz. se tvorijo pridevniške izpeljanke iz slovenskih podobnih srbohrvaških izrazov: vabilo na tradicionalni *izseljeniški* piknik.

V skladnji se srbohrvaški vplivi pogosto kažejo v izpodrivanju za slovenščino značilne vezavnosti, ob pogosti zamenjavi predlogov oz. predložne rabe z nepredložno in obratno: *niso* pravočasno *dogovorili* normativov, vsem *čestitamo praznik* vstaje, *čestitajo* mu *na uspehu*, brigada *je krenila* iz Kaštela za *Hercegovino*, včeraj *ga je spet sanjala*, ugotoviti, *od kod jim devize*, z *njim so bili poštene*, *prevesti na albanski jezik*, namakalni sistem bo *varoval* plodno zemljo *od poplav*, obrne se *v smeri svoje domačije*, diemon z *okusom vanilije*, močan *okus mesa*. Težave se pojavljajo pri zanikanju: *ni se srečal z zgodovino niti je zgodovina srečala njega*; *da ni nas*, bi morali oni delati še več. Uporabljajo se osebni zaimki v funkciji kazalnih: večina *njih* se upokoji po 35 letih dela, veliko hišo ali polovico *nje* prodam itd.

Naglica in površnost pri prevajanju se kaže tudi pri ohranjanju nekaterih neprevedenih srbohrvaških kratic: postopek vodi umaški *SUP* (UNZ, tj. uprava za notranje zadeve), člani *AMSJ* imajo popust (*AMZJ*), *SIP* ne kaže naokrog registrov svojih kadrov (*SNZ*, tj. sekretariat za zunanje zadeve) itd.

Pojavljajo se tudi prevzeti izrazi, ki so v srbohrvaščini običajni, v slovenščini pa ne, npr. *larva*, *efikasen*, /radijska/ *emisija*, *pedigre*, ali pa pisci oz. prevajalci ohranijo kar srbohrvaško obliko tujke, npr. klub *penzionerjev*, oddajajo *apartmane*, pridobivanje *teonijskega* znanja, *protestantkinja* kraljica Elizabeta I., *žiri* si je ogledal vse predstave ipd.

Prevzeto tudi sicer spravlja lektorje pogosto v zadrego in vodi v sila neenotne rešitve, od skrajno purističnega, že kar nestrpnega preganjanja vsega po izvoru nedomačega do popolne odprtosti in največje možne tolerantnosti. Natančnejše razpravljanje o tej problematiki bi močno presešlo okvir pričujočega prispevka, zato se bomo omejili le na nekaj splošnejših pripomb.

Prav je, da lektorji poskrbijo za potrebno slovenskost našega zbornega jezika, zlasti v primerih, ko gre za zgolj snobistično motivirano rabo tujk pri piscih (ne ravno redkih), ki so zmotno prepričani o tem, da je kakovost besedila premo sorazmerna s količino uporabljenih prevzetih izrazov. Prav je tudi, da odpravljajo tujke, ki se avtorjem zapišejo – večkrat celo pomensko neustrezne – preprosto zato, ker se ne potrudijo najti in uporabiti za-

res ustreznega in tudi že dovolj uveljavljenega domačega izraza. Tudi če pisec pri uporabi prevzetega jezikovnega sredstva ne upošteva socialnozvrstne obarvanosti in zapiše v zbornem besedilu kot stilno nevtralnno pogovorno, žargonsko ali slengovsko tujko, bi moral lektor take spodrsaljaje odkriti in jih odpraviti, a se to vedno ne zgodi. Za ponazoritev samo nekaj primerov: nudimo peči z vratci in vložki iz *gusa*, bil je operiran na *pruhu*, doma leži v *gipsu*, *štale* lahko ostanejo prazne, največ so prodali *tepihov*, kancler delil *knapom* vžigalnike v spomin, tokrat so *prevagale* izkušnje, napeljati vodovod v *bajarje* in postaviti nove obore, naprodaj je *mašina* za Z 750, nekaj stebričkov je *sunil* tudi sam B. itd.

V primerih, ko gre za že močno uveljavljene tujke, ustreznih domačih nadomestil zanje pa doslej ni bilo ali so se pojavila prepozno, tj. takrat, ko se je tujka že vtisnila v jezikovno zavest večine uporabnikov, je priložnost za zamenjavo prevzetega z neprevzetim že zamujena. Številni tovrstni poskusi so bili doslej še vedno neuspešni, jezikovnokulturno pa bolj škodljivi kot koristni, ker vnašajo nemir in povzročajo neenotnost. Tako domače kot tuje izkušnje kažejo, da je o smiselnosti odpravljanja že uveljavljenih in ustaljenih tujk, ki dobro služijo svojemu namenu, mogoče prepričati le manjši del uporabnikov jezika, medtem ko se večina takemu početju kot nepotrebnemu in nesmiselnemu upre ali pa je do posegov te vrste indiferentna.

Tako »popravljen« besedila marsikdaj tudi izgubijo dobršen del svoje jasnosti. Lektorska puristično naravnana popravljaljska vnema je namreč včasih tako močna, da v težnji po odpravljanju prevzetega za vsako ceno zagreši tudi grobe vsebinske napake, ko npr. tujke nadomešča s pomensko napačnimi, nesopomenskimi domačimi poimenovanji. Iz množice primerov skrajno purističnega ravnanja navedimo le nekaj bolj naključno izbranih (pogosteje rabljene, v nekaterih primerih tudi edino pravilne tujke so v oklepajih): H. je eden najbolj *razglašeni* sodobnih nemških dramatikov (popularnih), poiskati notranje *zaloge* v zdravstvu (rezerve), grad je *prevladujoča* zgradba v Ljubljani (dominantna), pričeli so *sestavno* zbirati krajevna imena (sistematično), *poskočna* rast življenjskih stroškov (dinamična), odpravljanje izgub je *velelnik* (imperativ), odkrili dva *svežnja* s tempiranimi bombami (paketa), *lažna* elizabetinska okna (psevdoelizabetinska), *nepredmetno* slikarstvo (abstraktno), družbeno *zaposleni* delavci (angažirani), *prizadeti* filmi s sodobno tematiko (angažirani), razstava v *veži* NUK (avli), *tajnica* OO ZK (sekretarka), razprava o *mednarodnih* odnosih v SFRJ (mednacionalnih), podreti bc treba nekaj *posebnih* zgradb (individualnih objektov), lepote *soteske* Morače (kanjona – vsaka soteska pač ni kanjon), naftni *izvlečki* (derivati – izvlečki so ekstrakti, ne derivati), pokojnik je bil *sozvočnica* za tovarištvo (sinonim, sopomenka ali soznačnica, sozvočnica je homonim).

Kdaj pa kdaj se lektorjevo pero ne ustavi niti pred frazeologemi in s purističnim posegom grobo zareže v njihovo osamosvojeno pomensko celovitost, ne upoštevajoč dejstva, da pomen fraze ni preprosta vsota pomenov leksikalnih enot, ki frazo sestavljajo. Tako včasih beremo ali poslušamo o nakupovanju mačka v *vreči*, o tem, da je kaj scefirano kot *turška zastava*, da je za malo denarja malo *glasbe*, da ima gospod ta in ta vsak dan zajetnejše kurje *pokopališče*, da se brez *Rominje* in kave nič ne ve itd.

Bodi dovolj! Končajmo z besedami dr. Toporišiča, zapisanimi za radijske jezikovne pogovore pred dobrima dvema desetletjema, ki so tudi danes še kako aktualne. Takole pravi: »Pustimo pa že končno pri miru vse tiste izposojenke (na tem mestu bi rekli: prevzeto sploh, op. V. M.), ki so se v našem knjižnem jeziku utrdile. Pustimo jih tako v primerih, ko zanje nimamo in tudi nikoli imeli nismo prvotno domačih izrazov, kakor v primerih, ko so, čeprav novinke, izpodrinile naše prvotno domače izraze. Če tega načela ne sprejmemo, ne bo nikoli ljubeega miru v našem besedju, zato pa večno beganje, ki močno pripeva k sedanji slabi pismenosti našega sodobnika.«⁷

⁷ Jezikovni pogovori II, Ljubljana 1967, s. 72/73.

Summary

AGAINST EXAGGERATIONS IN CHECKING

Checking is one of the very important linguistic and cultural tasks. It would often be impossible to publish unchecked texts because of the poor theoretical and practical linguistic knowledge of persons speaking in public. The lector, however, should be tolerant and grant the author the right to choose his/her own linguistic expression as far as it agrees with the language system and does not exceed the objectively existent language standard. One can consider as poor checking if, on one hand, the lector persecutes, on account of puristic, logistic and similar prejudices, anything that has become established in the language and serves its purpose, but, on the other hand, overlooks numerous mistakes concerning grammar, spelling, pronunciation, style etc.

Milan Dolgan

Pedagoška akademija v Ljubljani

UDK 886.1/.2.09.-2:886.3.09-2

KRLEŽEVA GOLGOTA IN DRAMATIKA JOŽETA MOŠKRIČA*

Krleževa »drama v petih dejanjih« *Golgota* je bila pomembna tudi za slovensko delavsko gibanje in za slovensko gledališko umetnost, še posebej delavsko. Gotovo se je bil tudi Jože Moškrič seznanil s to dramo, ki tako rekoč stoo odstotno zajema snov iz delavskega življenja in gibanja, medtem ko druge Krleževe drame niso delavske oziroma niso izrazito delavske. Iz Moškričevega delovanja sicer nimamo neposrednih dokazov o zanimanju za Krležo in za poznavanje Krleževega dela, pa tudi sama Moškričeva dramatika ne kaže, da bi Krleža neposredno vplival nanjo. Če kljub temu posvečamo pozornost drami *Golgota*, je to zato, ker se ponuja priložnost za kongenialno primerjavo, ki ima za cilj, jasneje spoznavati in razumevati značilnosti in posebnosti Moškričeve delavske dramatike. Te priložnosti ne kaže zanemariti, če hočemo sčasoma spoznati, kakšno mesto zaseda Moškričeva dramatika ne samo v sklopu slovenske, ampak tudi jugoslovanske, evropske in svetovne dramatike.

Kot je znano, je Miroslav Krleža napisal to dramo v letih 1918–1920, torej v času največje moralne krize, ki jo je povzročila prva svetovna vojna, in največjega moralnega dviga, ki ga pomeni oktobrska revolucija, poleg tega v usodnem prelomnem času razpada Avstro-Ogrske in ustanovitve Jugoslavije. Drama *Golgota* je bila prvič natisnjena v reviji Srbski književni glasnik leta 1922, uprizorilo pa jo je osrednje hrvaško gledališče – Narodno kazališče v Zagrebu – 3. novembra 1922. Uprizoritev je bila zelo uspešna, o čemer med drugim pričata avtorju podeljena Demetrova nagrada in občudovanje »hudožestvenikov« na čelu s Stanislavskim, ki so si dramo ogledali v Zagrebu. K uspehu je gotovo pripomogla odlična režija Branka Gavella.

* Odlomek iz študije *Zgodovinska, primerjalna, dramaturška, gledališka in idejna raziskava dramatike Jožeta Moškriča (1902–1943)*.